

Джангабулова А.К.¹, Айдарханова К.Н.², Ережепқызы Р.³

¹з.ғ.к., доцент м.а., e-mail: Arailym.Dzhangabulova@kaznu.kz

²з.ғ.к., доцент м.а., e-mail: aidarhanovak@gmail.com

³аға оқытушы, e-mail: roze0979@mail.ru

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мақалада қазіргі таңдағы экологиялық құқықтың ең өзекті мәселелерінің бірі энергетикалық қауіпсіздігі құқықтық реттеудің кейбір мәселелері жан-жақты қарастырылып, оларға кешенді талдау жүргізілген. Осы саладағы халықаралық және ұлттық заңнаманың мазмұны зерттелген. Мемлекеттік энергетикалық қауіпсіздік стратегиясының негізгі бағыттарының бірі жаңартылатын энергетикалық ресурстар мен озық технологияларды дамытуды жеделдету болып табылады. Жүргізілген зерттеу негізінде теориялық тұжырымдар мен ағымдағы заңнаманы жетілдіру жөнінде ұсыныстар әзірленген.

Мақаланың әдістемелік негізін салыстырмалы-құқықтық әдіс, формальді логика әдісі, жүйелеу құрылымдық талдау әдісі, ғылыми абстракция, салыстыру мен ұқсастық, құқықтық процестердің дамуы барысындағы объективті мен субъективтінің бірлігі, сараптамалық бағалау, зерттеу құжаттары мен материалдарын талдау мен зерттеу әдістері құрады.

Мақалада мемлекеттік энергетикалық саясаттың негізгі бағыттары айқындалады және оны жүзеге асыру үшін нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету жүйесін құру жөніндегі шаралар ұсынылады. Автор жаңартылатын және баламалы энергия көздерін енгізу және құқықтық реттеу мәселелеріне көңіл бөледі.

Түйін сөздер: экологиялық қауіпсіздік, энергетикалық қауіпсіздік, құқықтық реттеу, мемлекеттің энергетикалық саясаты.

Jangabulova A.¹, Aydarkhanova K.², Erezhepkyzy R.³

¹candidate of juridical science, Associate Professor, e-mail: Arailym.Dzhangabulova@kaznu.kz

²candidate of juridical science, Associate Professor, e-mail: aidarhanovak@gmail.com

³Senior lecturer, e-mail: roze0979@mail.ru

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

Some issues of legal regulation of energy security in the Republic of Kazakhstan

In this article, one of the most topical issues of ecological law concerning energy security is comprehensively and complex considered. The content of international and national legislation is examined. One of the main directions of the state strategy of energy security is the acceleration of the development of renewable energy sources and advanced technologies. In the course of the study, recommendations for improving the current legislation as well as theoretical conclusions were prepared.

The methodological basis of the article was a comparative legal method, formal-logical, system-structured analysis, scientific abstraction, unity of objective and subjective in the development of legal processes, expert evaluation, analysis of documents and materials.

The article reveals the main directions of the state energy policy and suggests measures to create a system of regulatory support for its implementation. The author pays much attention to the introduction and legal regulation of renewable and alternative energy sources.

Key words: environmental safety, energy security, legal regulation, energy policy of the state.

Джангабулова А.К.¹, Айдарханова К.Н.², Ережепқызы Р.³

¹к.ю.н., и.о. доцент, e-mail: Arailym.Dzhangabulova@kaznu.kz

²к.ю.н., и.о. доцент, e-mail: aidarhanovak@gmail.com

³старший преподаватель, e-mail: roze0979@mail.ru

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Некоторые вопросы правового регулирования энергетической безопасности в Республике Казахстан

В настоящей статье всесторонне и комплексно рассмотрен один из наиболее актуальных вопросов экологического права касательно энергетической безопасности. Исследовано содержание международного и национального законодательства. Одним из основных направлений государственной стратегии энергетической безопасности является ускорение развития возобновляемых источников энергии и передовых технологий. В ходе исследования подготовлены рекомендации по совершенствованию текущего законодательства а также теоретические заключения. Методологическую основу статьи составили сравнительно-правовой метод, формально-логический, системно структурный анализ, научная абстракция, единство объективного и субъективного в процессе развития правовых процессов, экспертной оценки, анализ документов и материалов.

В статье раскрываются основные направления энергетической политики государства и предлагаются меры по формированию системы нормативного обеспечения ее реализации. Большое внимание автором уделено внедрению и правовому регулированию возобновляемых и альтернативных источников энергии.

Ключевые слова: экологическая безопасность, энергетическая безопасность, правовое регулирование, энергетическая политика государства.

Кіріспе

Энергетикалық қауіпсіздік мәселесі мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігінің күрделі мәселесінің бір бөлігі болып табылады. Ұлттық қауіп-қатерлер мен ұлттық қауіпсіздіктің деңгейі мемлекеттің экономика саласындағы саясаты, экономикалық бақылаудың тиімділігіне байланысты болады.

Энергетикалық қауіпсіздік ұлттық қауіпсіздіктің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және экологиялық, экономикалық, өндірістік және радиациялық қауіпсіздік және қауіпсіздіктің басқа түрлерімен тығыз байланысты. Энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету жергілікті (өндірістік), аймақтық, ұлттық және халықаралық (жаһандық) деңгейде жүзеге асырылуы тиіс. Оны жүзеге асыру тұрақты даму қағидалары, соның ішінде азаматтардың қолайлы қоршаған ортаға құқығы, табиғи соның ішінде жаңартылатын ресурстарды ұтымды пайдалану, қоршаған ортаның нашарлауы мен экологиялық апаттардың алдын алуға байланысты тиімді шараларды жүзеге асырумен байланысты болады.

Энергетикалық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асырудың заңдылықтары: энергетикалық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясат стратегиясының қоғам мен мемлекеттің дамуының ұзақ мерзімді үрдістеріне сәйкес болуы; отын

энергетикалық кешенді дамытудың шығындарының (қаржылық, материалдық және т.б.) объективті және теңдей бөлінуі белгіленген, ол болжамды ақпаратқа негізделеді, яғни мемлекеттің энергетикалық қауіпсіздігіне болуы мүмкін қауіп-қатерлер және аталған саладағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыруда сол ақпаратты есепке алудың жеделдігі мен деңгейіне байланысты болады

Негізгі бөлім

1991 жылы Қазақстан өз тәуелсіздігін жариялаған уақыттан бастап энергетика секторына тиісті көптеген заңнамалар жарық көрді (Ченцова, 2015: 1). Әрине бұл ретте 1995 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының Конституциясының маңызы зор. Конституцияның 6-бабының 3-тармағында «жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар мемлекет меншігінде болады. Жер, сондай-ақ заңда белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде жеке меншікте де болуы мүмкін» және 31-бабында «мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығына қолайлы айналадағы ортаны қорғауды мақсат етіп қояды» (www.online.zakon.kz.: 2) деп көрсетілген.

XX ғасырдың 90 жылдардың басынан бастап энергетикалық салада нормативтік-құқықтық базаны құру қажеттігі туындады, ол экономика-

ның маңызды секторы, мысалы, электр энергиясы, мұнай-газ кешені, жылу және экономиканың басқа да маңызды салалары кіретін нарықтық қатынастардың қарқынды дамуы есебінен болды. Осыған байланысты, осы салалардың дамуында қатынастарды құқықтық реттеу шеңберінде мемлекетке ерекше көңіл бөлінеді.

Қазақстан Республикасының Үкіметі 1996 жылы электр энергетикасының қуат өндіруші және электр тораптары активтеріне мемлекеттік монополияны реформалау, сөйтіп электр қуатының бәсекелі нарығын жасау қажеттігі туралы шешім қабылдады. Осы мақсатта электр энергетикасын құрылымдық жағынан қайта құрудың үкіметтік бағдарламасы әзірленді. Бағдарлама қайта құрылымдаудың тәртібі мен дәйектілігін, сала ерекшелігін ескере отырып, тұтынушылардың барлық топтарын энергиямен жабдықтаудың сенімділігі мен тиімділігінің жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін жағдай жасауға мүмкіндік беретін Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік электр энергетикасы секторын жекешелендіруді жүргізуге принципті ыңғайлы, энергиямен жабдықтауды басқарудың жаңа ұйымдастыру-экономикалық тетіктерін құру жолымен салаға отандық және шетел инвестицияларын тартуды айқындайды.

Берілген Бағдарламада, қойылған мақсаттар мыналар арқылы жүзеге асырылады:

– электр энергиясының өндірісіне бәсекелестікті енгізу және электр энергиясын ұлттық көтерме нарығын құру жолымен оны тәуелсіз беру;

– жоғары және төмен кернеулі электр тораптары жұмысын реттеудің ашық процесін енгізу, сондай-ақ электр және жылу энергиясын беруге байланысты қызметті реттеу;

– энергетикалық секторда баға белгілеуді реттеу құқықтарын жаңа тәуелсіз мемлекеттік орган – Электр энергетикасындағы мемлекеттік реттеуші комиссияға беру;

– жылу және электр энергиясын өндірушілер мен тұтынушылар жауапкершілігінің төлем-қаржылық тетігін құру – делінген (www.adilet.zan.kz.: 3).

1997 жылы Қазақстанның 2030 жылға дейін даму стратегиясының жарық көруі энергетика саласының одан әрі жетілдіруге үлкен серпіліс беруде. Жеті басымдықтарының бірі ретінде ұлттық қауіпсіздік және энергетикалық ресурстар саласы ерекше атап өтілген. Яғни энергетикалық қауіпсіздік бұл ұлттық қауіпсіздікті құраушы компоненттердің бірі және Стратегия энергетикалық ресурстар деп бөліп

көрсетіп, мұнай мен газ өндіруді және экспорттауды қалыпты экономикалық өрлеу мен халықтың тұрмысын жақсартуға жәрдемдесетін табыс алу мақсатында жедел арттыру жолымен Қазақстанның энергетикалық ресурстарын тиімді пайдалануды мақсат көздеп отыр (www.akorda.kz.: 4).

1997 жылы 14 сәуірде Қазақстан Республикасының № 93 «Атом энергиясын пайдалану туралы» Заңы өз күшіне енген болатын. Заң атом энергиясын пайдалану саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеудің құқықтық негізі мен принциптерін белгілейді және адамдардың денсаулығы мен өмірін сақтауға, қоршаған ортаны қорғауға, ядролық қаруды таратпау режимін, атом энергиясын пайдалану кезінде ядролық және радиациялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуге бағытталған (www.adilet.zan.kz.: 5).

Энергияны ұтымды пайдалану мәселелерін мемлекеттің заңнамалық негізіне енгізу мақсатымен, 1997 жылы «Энергия үнемдеу туралы» Заң қабылданды (www.adilet.zan.kz.: 6). Заңда бірқатар басымдықтар мен ынталандырулар белгіленеді, алайда іске асырудың әлсіз тетіктері мен айқын белгіленген мақсаттардың болмауы оны пәрменді қолдануға бөгет жасады. Соның салдарынан, осы салада жаңа заңнамалық актілердің жасалуы күтілуде. Екінші жағынан, бірнеше бастама жергілікті деңгейде ойдағыдай жүргізілді. Бұған мысал ретінде жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, тәжірибелік жобалар арқылы энергияны ұтымды пайдалану мен сақтау бағдарламаларын насихаттауға арналған энергия тиімділік орталықтарын құруын келтіруге болады (www.unesco.org.: 7). 1997 жылғы 25 желтоқсандағы № 210-І «Энергия үнемдеу туралы» заң қабылдағанға дейін Қазақстан отын-энергетика кешенінің барлық саласы үшін нормативтік-құқықтық базасының күйіне энергияны тұтынуға деген бағаның болуынан электр энергиясын өндірушілер де, тұтынушылар да қызығушылық танытпаған болатын. Осыған сәйкес энергия үнемдеу жөніндегі нақты шараларды қаржыландыру мәселелері шешімін таппайтын (Жұмабаев : 8).

Электр энергетикасы секторындағы реформаларды терендетудің 2000 жылдан басталған кезекті кезеңі Республика электр қуатының көтерме сауда нарығын жетілдіру тұжырымдамасына негізделді. Бұл тұжырымдамаға сәйкес электр қуаты рыногының қазақстандық операторы құрылды, оған электр қуатын өндіру мен тұтыну процестерін нарықтық жолмен басқару міндеті жүктелген.

Мемлекеттің энергетикалық саясатын іске асырудың негізі болып үнемі дамып келе жатқан нормативтік-құқықтық база табылады.

2004 жылы Қазақстанның энергетика жөніндегі заңдары айтарлықтай өзгерістерге ұшырады, отандық экономиканың стратегиялық секторын тікелей реттейтін 21 нормативтік-құқықтық акт қабылданды.

Солардың ішінде ең маңыздысы 2004 жылғы 18 ақпандағы 2004-2006 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының электр энергетикасындағы нарықтық қатынастарды одан әрі жетілдіру Тұжырымдамасы болды және оны жүзеге асыру Жоспары бекітілді. Тұжырымдамаға сәйкес реформалар саланың қызмет ету тиімділігін арттыруға, баға белгілеудің нарықтық тетігін құру, Қазақстанның электр энергетика саласын қалпына келтіру мен дамыту үшін инвестиция тартуға жағдайын жасауға бағытталған болатын.

Тағы бір маңызды нормативтік-құқықтық акт 2004 жылғы 9 шілдеде қабылданған № 588-ІІ ҚР-дың «Электр энергетика туралы» заңы болды, бұл құжатты қабылдау 1999 жылғы 16 шілдедегі заңның заңи күшін тоқтатты (Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2004 ж.: 9). Бұл заң электр және жылу энергиясын өндіру, жеткізу және пайдалану процесінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеуге бағытталған.

2006 жылғы 14 қарашада «Қазақстан Республикасының 2007-2024 жылдарға арналған орнықты дамуға көшу тұжырымдамасы туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы қабылданды.

– Ел дамуының Жаңа бағдарламасы халықаралық міндеттемелерге сәйкес әзірленген. Құжатта Қазақстанның дамуының үш векторы бірге қарастырылған: экономикалық, әлеуметтік және экологиялық. Тұрақты дамуға көшудің негізгі қағидаларының бірі ел экономикасына жоғары технологияларды белсенді енгізу нәтижесіндегі экономикалық прогресс, ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыру болып табылады. Орнықты дамуға көшудің басымдықтары болып өндіріс пен тұтынудың орнықты үлгілерін енгізу; жаңа және экологиялық қауіпсіз технологияларды пайдалану; орнықты көлік жүйелерін дамыту; энергетикалық тиімділік және энергия жинақтау табылады (www.adilet.zan.kz: 10).

Сондай-ақ энергетикалық қауіпсіздіктің экологиялық құқықтық мәселелерін шешу мақсатында елімізде 2008 жылы ҚР Президентінің Жарлығымен бекітілген «2024 жылға

дейін орнықты даму мақсатында Қазақстан Республикасының энергиясы мен жаңартылатын ресурстарын тиімді пайдалану стратегиясы», «2015 жылға дейінгі энергия үнемдеу бағдарламасы», «Электр энергетикасын дамытудың 2030 жылға дейінгі бағдарламалары», Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 23 қаңтардағы № 78 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының Уран өнеркәсібін дамытудың 2004-2015 жылдарға арналған бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2002 жылғы 20 тамыздағы № 926 қаулысымен мақұлданған Қазақстан Республикасының уран өнеркәсібін және атомэнергетикасын дамытудың 2002-2030 жылдарға арналған Тұжырымдамасы, «Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы» 2009 жылғы 4 шілдедегі № 165-IV Қазақстан Республикасының Заңы және т.б. құжаттар жүзеге асырылу барысында.

4 шілдеде 2009 жылы Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды.

Берілген заңға сәйкес, жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау саласындағы мемлекеттік реттеу экономиканың энергияны қажетсінуі мен электр және жылу энергиясын өндіру секторының қоршаған ортаға әсерін азайту және электр және (немесе) жылу энергиясын өндіру кезінде жаңартылатын энергия көздерін пайдалану үлесін ұлғайту үшін жаңартылатын энергия көздерін пайдалана отырып, электр және (немесе) жылу энергиясы өндірісіне қолайлы жағдай жасау мақсатында жүзеге асырылады (Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2009.: 11).

Заңда жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау саласындағы мемлекеттік реттеудің негізгі бағыттары бекітілген. Олар:

1) жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерін салу және пайдалану үшін қолайлы жағдайлар жасау;

2) жаңартылатын энергия көздерін пайдалана отырып, электр және (немесе) жылу энергиясын өндіруді ынталандыру;

3) жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерін жобалауды, салуды және пайдалануды жүзеге асыратын заңды тұлғаларға Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексіне сәйкес инвестициялық преференциялар беру;

4) жаңартылатын энергия көздерін пайдалану объектілерін бірыңғай электр энергетикасына, жылу жүйесіне, электр және жылу

энергиясының нарығына тиімді ықпалдастыру үшін қолайлы жағдайлар жасау;

5) Қазақстан Республикасының парник газдары шығарындыларын азайту жөніндегі халықаралық міндеттемелерін орындауға жәрдемдесу.

Энергия үнемдеу туралы Қазақстан Республикасының заңы жобасында: «энергетикалық қауіпсіздік – шаруашылық жүргізуші субъектілер мен халықтың отын-энергетика ресурстарына қажеттіліктері қанағаттандырылатын сыртқы және ішкі жағдайларға қарамастан, тиісті ресурстармен, әлеуетпен және кепілдіктермен қамтамасыз етілген сыртқы және ішкі қауіптерден қорғалу жағдайы» деп көрсетілген (Күшін жойған) (www.adilet.zan.kz: 12).

Қазіргі таңда бұл сұрақ «Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 қаңтардағы № 541-IV Заңымен реттеледі. Алайда, энергетикалық қауіпсіздіктің анықтамасы бұл заңда көрсетілмеген.

Қазіргі қолданыстағы энергетика саласы заңнамаларында энергетикалық қауіпсіздік ұғымы әзірше қарастырылмаған.

14 желтоқсан 2012 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында бесінші сыңар ретінде – жаһандық энергетикалық қауіпсіздік көрсетілген.

Барлық дамыған елдер баламалы және «жасыл» энергетикалық технологияларға инвестицияны ұлғайтуда.

2050 жылға қарай алғанның өзінде оларды қолдану барлық тұтынылатын энергияның 50 %-на дейін өндіруге мүмкіндік береді.

Көмірсутегі экономикасының дәуірі бірте-бірте аяқталып келе жатқаны анық. Адамзаттың өмір тіршілігі тек бір ғана мұнай мен газға емес, энергияның жаңғыртылатын көздеріне негізделетін жаңа дәуір келе жатыр.

Қазақстан жаһандық энергетикалық қауіпсіздіктің басты элементтерінің бірі болып саналады.

Мұнай мен газдың әлемдік деңгейдегі аса ірі қорларын иеленетін біздің еліміз өзінің энергетикалық саладағы сенімді стратегиялық әріптестік пен өзара пайдалы халықаралық ынтымақтастық саясатынан бір қадам да кейін шегінбейтін болады (www.akorda.kz: 13).

Электр энергетикасы негізгі салалардың бірі ретінде кез келген мемлекеттің экономикалық

және әлеуметтік саласында маңызды рольге ие. Сондықтан, электр энергетикалық кешен Қазақстан Республикасының экономикасының басым секторы ретінде анықталған және энергетика – экономика – табиғат – қоғам тығыз байланысты жүйе ретінде қарастырылады.

Қазақстан Республикасы үшін энергия үнемдеу отын-энергетикалық кешеннің тиімділігін көтеру және экономиканы дамыту маңызды бағыт болып табылады, өйткені республиканың экономикасы энергияны қомақты мөлшерде қажет ететін технологиялар мен өнеркәсіптік өндірістің үлкен үлесімен сипатталады.

Энергия үнемдеудің негізгі бағыттары Қазақстан Республикасының «Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы» заңында көрініс тапқан. Олар:

– ұлттық экономиканы интенсивті дамыту үшін қажетті энергия өндіру мен тұтынуды тұрақтандыру;

– энергия өндіру мен тұтыну режимдерін оңтайландыру, оның есеп-қисабы мен бақылауын ұйымдастыру;

– кәсіпорындардың мекемелер мен ұйымдардың энергетикалық тиімділігін зерттеуді ұйымдастыру;

– өнімдердің, жұмыс істеп тұрған және қайта құрылатын объектілердің, технологиялар мен жабдықтардың энергия үнемдеуіне сараптама жүргізу;

– энергияның жаңғыртылатын көздерін дамыту;

– қайталама энергетика ресурстары мен қалдықтарын кәдеге жарату;

– энергетикалық жағынан тиімді техника мен өнімдерді, озық технологияларды енгізу жөніндегі жобаларды іске асыру;

– осы салада ғылыми зерттеулер мен басқарудың жаңа әдістерін енгізу;

– отын-энергетика ресурстарын шығару, өзгерту, тасымалдау, сақтау және тұтыну кезінде олардың ысырап болуын қысқарту;

– босатылатын және тұтынылатын энергетика ресурстарын есептеу бөлігінде өлшемнің дәлдігін, нақтылығы мен бірлігін қамтамасыз ету;

– энергетика ресурстарын үнемдеуді қамтамасыз ететін жаңа құрылыс нормалары мен ережелерін енгізу және олардың қолданылып жүргендерін жетілдіру болып табылады (www.adilet.zan.kz: 14).

Энергия үнемдеу бағдарламасы негізделуі маңызды құраушыларды қарастырып кетейік:

1. Энергия үнемдеу мемлекеттік бағдарламасы аумақтық деңгейде жергілікті ерекшеліктерді ескере отырып дамуы қажет.

2. Энергия үнемдеудің тиімділігі есептеу жүйесін, энергия тұтынуды бақылауларды енгізе отырып жүзеге асуы мүмкін.

3. Сонымен қатар энергия тұтыну барлық энергетикалық ресурстарды тиімді пайдалану мен жауаптылығын жоғарылату арқылы тұтынушылардың назарын аудартып қана қоймай, сондай-ақ пайдаланылатын энергияға шығындар азаяды, өйткені төлем фактілі пайдаланғаны үшін төленеді.

4. Энергия үнемдеудің екінші кезеңінде энергия өндірушілер мен тұтынушылардағы технологиялық процестерді жетілдіру үшін инвестициялар салу мақсатқа сай болады [Дмитриева, 2006.:15].

Мемлекеттік энергетикалық қауіпсіздік стратегиясының негізгі бағыттарының бірі жаңартылатын энергетикалық ресурстар мен озық технологияларды дамытуды жеделдету болып табылады. Бұл газ тұтынуды, атом энергиясын, таза көмірді, қатты тұрмыстық қалдықтарды және жаңартылатын энергия көздерін кеңейтуді жеделдетуді көздейді.

Бүкіл әлемде экономиканың әр түрлі салаларында баламалы энергия көздерін пайдалану ерекше қызығушылық тудырады. Әрине, бұл ең алдымен, қоршаған ортаны қорғауға және энергия ресурстарының шектеулі болуына байланысты. Біз баламалы және жаңартылатын энергия көздерін, соның ішінде гидроэнергетика, жел және күн энергиясын пайдалану жөнінде шаралар қабылдауымыз керек. Бұл Қазақстанның энергетикалық ресурстарын дамытуда маңызды стратегиялық бағыт болуы керек.

Осылайша, энергияны үнемдейтін технологияларды енгізу Қазақстанның энергетикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тағы бір маңызды шарты болып табылады.

2018 жылдың 5 ақпанда Қазақстан Республикасы Президентінің № 636 Жарлығымен Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары бекітілді (www.akorda.kz: 16).

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары орта мерзімді кезеңге арналған мемлекеттік жоспарлау жүйесінің құжаты болып табылады және ол Қазақстанның 2050 жылға дейінгі ұзақ мерзімді даму стратегиясын іске асыру үшін әзірленді.

Қазақстанды дамыту үшін бәсекелі артықшылықтар мен салалардың бірі «Жасыл» эко-

номика және қоршаған орта деп көрсетілген. Қазақстан жаңғыртылатын энергетикаға көшу және қоршаған ортаны қорғау мәселелерін кешенді түрде шешетін «Жасыл» экономика тұжырымдамасын іске асыруда. 2050 жылға қарай баламалы және жаңартылатын энергияны пайдалану үлесінің 50 %-ына қол жеткізу мақсаты қойылды. Жаңартылатын энергия көздерін (ЖЭК), энергия үнемдеуді және энергия тиімділігін дамыту үшін заңнамалық және экономикалық тетіктер жасалды. 2017 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша елімізде жиынтық қуаты шамамен 300 МВт ЖЭК-ті пайдаланатын 50-ге жуық кәсіпорын жұмыс істейді, олардың 2016 жылы өндірген электр энергиясының үлесі 1%-ды құрады.

Стратегиялық даму жоспары «Қазақстан-2050» стратегиясын іске асырудың басым бағыттарын бекітті, солардың бірі «Жасыл» экономика және қоршаған ортаны қорғау саясаты.

Саясаттың мәні: «Жасыл» экономика және қоршаған ортаны қорғау саласындағы саясат су мен жер ресурстарының сапасын, ауа сапасын жақсартуға, баламалы энергия көздерін дамытуға, климаттың өзгеруіне бейімделуге, сондай-ақ экономиканың декарбонизациясы және энергия тиімділігін арттыруға бағдарланған. Негізгі нәтиже халықтың өмір сүру сапасының, экологиялық қауіпсіздіктің өсуі, экологиялық тәуекелдер мен экологиялық тапшылықты төмендету, орнықты даму мен бәсекеге қабілеттілікті арттыру болады. Аталған басым бағыттар бірнеше міндеттерді жүзеге асырумен ұштасады. Олардың бірі жаңартылатын энергия көздерін дамыту, дәстүрлі энергия көздерін жетілдіру.

Жоспарлаудың, әкімшілендірудің және тарифтеудің икемді жүйесін болжайтын ЖЭК қолдаудың аукциондық тетігін енгізу бөлігінде ЖЭК саласындағы заңнама жетілдіріледі. ЖЭК нарығында әкімшілік кедергілер азайтылады.

ЖЭК қолданатын Энергия өндіруші ұйымдар тізбесінде көзделген ЖЭК саласындағы жобаларды іске асыру жоспарланып отыр. Қазақстан Республикасының бірыңғай энергетикалық жүйесінің аймақтары бойынша ЖЭК объектілерінің рұқсат етілген максималды қуаттылығын жыл сайын бекіту мүмкіндігі қарастырылуда.

Бір мезетте дәстүрлі энергия көздерін өндірушілерге және тұтынушыларға қолданылатын технологиялар мен өндірістік қуаттардың тиімділігін арттыру және жаңғырту, қоршаған ортаға және адамдардың денсаулығына түсетін

жүктемені азайту бөлігінде қойылатын талаптар күшейтіледі.

Қорытынды

Энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету – энергетикалық заңнамада бекітілген энергетикалық құқықтың маңызды принципі.

Мемлекеттік энергетикалық қауіпсіздік стратегиясының негізгі бағыттарының бірі – баламалы энергетикалық ресурстар мен озық технологияларды дамытуды жеделдету болып табылады. Бұл газ тұтынуды, атом энергиясын, таза көмірді, қатты тұрмыстық қалдықтарды және жаңартылатын энергия көздерін кеңейтуді жеделдетеді.

Энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін келесі бағыттар бойынша саясат жүргізу қажет:

- жеткізудің сенімділігі / қауіпсіздігі, бәсекеге қабілеттілігі және экологиялық тұрақтылық принциптеріне негізделген даму;
- энергетикалық саясатты іске асыру үшін бірқалыпты, тұрақты жүйені құру;
- тиімді және жаңартылатын энергияны қамтамасыз ету үшін заңнамалық, институционалдық және қаржы инфрақұрылымын құру;
- жаңартылатын энергия көздерін нарыққа енгізуді жеделдету;
- институционалдық мүмкіндіктерді кеңейту;
- халықаралық бастамаларға қатысу (ес. ec.europa.eu/energy:17).

Әдебиеттер

Ченцова О.И., Брайнина Н.В., Чумаченко Ю.Г. Энергетическое законодательство Республики Казахстан – общий обзор // Энергетическое право. – 2015. – №2(9). – С. 10-19.

Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылғы 30 тамыз (2007.21.05. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен) // [Электрондық ресурс] www.online.zakon.kz.

Электр энергетикасындағы жекешелендіру және қайта құрылымдау бағдарламасы туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысы 1996 жылғы 30 мамыр № 663 // <http://adilet.zan.kz>.

Қазақстан – 2030. Барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы Ел Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. 11.10.1997 // <http://www.akorda.kz>.

Атом энергиясын пайдалану туралы Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 14 сәуірдегі № 93 Заңы. Күші жойылды – Қазақстан Республикасының 2016 жылғы 12 қаңтардағы № 442-V Заңымен // <http://adilet.zan.kz>.

Энергия үнемдеу туралы. Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 25 желтоқсандағы № 210 Заңы. Күші жойылды – Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 қаңтардағы № 541-IV Заңымен // <http://adilet.zan.kz>.

Экологиялық қызметтің нәтижелілігі туралы шолулар // Біріккен Ұлттар Ұйымы, Нью-Йорк және Женева. – 2008. – № 27 // [Электрондық ресурс] https://www.unec.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/native/kazakhstanII.KAZ.pdf.

Жұмабаев А. ҚР Экономикасындағы энергия үнемдеу мен энергияны тиімді пайдалану жөніндегі нормативтік-құқықтық актілерді кеңейту ұсыныстары // http://kato.kz/rus/o_ctol/2.doc.

Электр энергетикасы туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 588 Заңы // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2004 ж. – № 17. – 102-құжат.

Қазақстан Республикасында электр энергетикасын дамыту жөніндегі 2010 – 2014 жылдарға арналған бағдарламаны бекіту туралы. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 29 қазандағы № 1129 Қаулысы. Күші жойылды – Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 28 маусымдағы № 724 қаулысымен // <http://adilet.zan.kz>.

Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау туралы Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 шілдедегі № 165-IV Заңы // Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2009. – № 13-14. – 61-құжат.

«Энергия үнемдеу туралы» Қазақстан Республикасының 1997 жылғы 25 желтоқсандағы № 210 Заңы. Күші жойылды – Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 қаңтардағы № 541-IV Заңымен // [Электрондық ресурс] <http://adilet.zan.kz>.

Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы, 14 желтоқсан 2012 жыл // <http://www.akorda.kz>.

«Энергия үнемдеу және энергия тиімділігін арттыру туралы» Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 13 қаңтардағы № 541-IV Заңы // [Электрондық ресурс] <http://adilet.zan.kz>.

Дмитриева Г., Лукашук И. (2006) Международный договор и проблемы сближения национальных правовых систем // В кн.: Человек и его время: жизнь и работа Августа Рубанова. – М., 2006. – С. 235.

Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары. 2018 жылдың 5 ақпанда Қазақстан Республикасы Президентінің № 636 Жарлығымен бекітілген // www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs. European Commission. Energy 07.04.2011 // <http://ec.europa.eu/energy>.

References

Chencova O.I., Brajnina N.V., Chumachenko Ju.G. Jenergeticheskoe zakonodatel'stvo Respubliki Kazahstan – obshhij obzor // Jenergeticheskoe право. – 2015. – №2(9). – S. 10-19.

Qazaqstan Respublikasynyn Konstitucijasy 1995 zhylgy 30 tamyz (2007.21.05. berilgenozgerister men tolyqtyrularymen) // [Jeletrondyq resurs] www.online.zakon.kz.

Jelektir jenergetikasyndagy zhekeshelendiru zhane qajta qurylymdau bagdarlamasy turaly Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin Qaulysy 1996 zhylgy 30 mamyr N 663 // <http://adilet.zan.kz>.

Qazakstan – 2030. Barlyq Qazaqstandyqtardyn osip-orkendeui, qauipsizdigi zhane al-auqatynyn artuy El Prezidentinin Qazaqstan halqyna Zholdauy. 11.10.1997 // <http://www.akorda.kz>.

Atom jenergijasy pajdalanu turaly Qazaqstan Respublikasynyn 1997 zhylgy 14 sauirdegi N 93 Zany. Kushi zhojyldy – Qazaqstan Respublikasynyn 2016 zhylgy 12 qantardagy № 442-V Zany // <http://adilet.zan.kz>.

Jenergija unemdeu turaly. Qazaqstan Respublikasynyn 1997 zhylgy 25 zheltoqsandagy N 210 Zany. Kushi zhojyldy – Qazaqstan Respublikasynyn 2012 zhylgy 13 qantardagy № 541-IV Zany // <http://adilet.zan.kz>.

Jekologijalyq qyzmettin natizheliligi turaly sholular // Birikken Ulttar Ujymy, N'ju-Jork zhane Zheneva. – 2008. – № 27 // [Jeletrondyq resurs] https://www.unece.org/fileadmin/DAM/env/epr/epr_studies/native/kazakhstanII.KAZ.pdf.

Zhumabaev A. QR Jekonomikasyndagy jenergija unemdeu men jenergijany tiimdi pajdalanu zhonindegi normativtik-quyqytyq aktilderdi kenejtu usynystary // http://kato.kz/rus/o_ctol/2.doc.

Jelektir jenergetikasy turaly Qazaqstan Respublikasynyn 2004 zhylgy 9 shildedegi N 588 Zany // Qazaqstan Respublikasy Parlamentinin Zharshysy, 2004 zh. – N 17. – 102-quzhat.

Qazaqstan Respublikasynda jelektir jenergetikasy damytu zhonindegi 2010 – 2014 zhyldarga arналган bagdarlamany bekitu turaly. Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin 2010 zhylgy 29 qazandagy N 1129 Qaulysy. Kushi zhojyldy – Qazaqstan Respublikasy Ukimetinin 2014 zhylgy 28 mausymdagy № 724 qaulysymen // <http://adilet.zan.kz>.

Zhanartylatyn jenergija kozderin pajdalanudy qoldau turaly Qazaqstan Respublikasynyn 2009 zhylgy 4 shildedegi N 165-IV Zany // Qazaqstan Respublikasy Parlamentinin Zharshysy, 2009. – N 13-14. – 61-quzhat.

«Jenergija ynemdeu turaly» Qazaqstan Respublikasynyn 1997 zhylgy 25 zheltoqsandagy № 210 Zany. Kushi zhojyldy – Qazaqstan Respublikasynyn 2012 zhylgy 13 qantardagy № 541-IV Zany // [Jeletrondyq resurs] <http://adilet.zan.kz>.

14 zheltoqsan 2012 Qazaqstan Respublikasynyn Prezidenti – Elbasy N.A. Nazarbaevtyн «Qazaqstan-2050» Strategijasy qalyptasqan memlekettin zhana sajasi bagyty» atty Qazaqstan halqyna Zholdauy.

«Jenergija ynemdeu zhane jenergija tiimdiligini arttyru turaly» Qazaqstan Respublikasynyn 2012 zhylgy 13 qantardagy № 541-IV Zany // [Jeletrondyq resurs] <http://adilet.zan.kz>.

Dmitrieva G., Lukashuk I. Mezhdunarodnyj dogovor i problemy sbliheniya nacional'nyh pravovyh sistem // V kn.: Chelovek i ego vremja: zhizn' i rabota Avgusta Rubanova. – M., 2006. – S. 235.

Qazaqstan Respublikasynyn 2025 zhylga dejingi Strategijalyq damu zhospary. 2018 zhyldyn 5 aqpana Qazaqstan Respublikasy Prezidentinin № 636 Zharlygymen bekitilgen // www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs.

European Commission. Energy 07.04.2011 // <http://ec.europa.eu/energy>.